

Mirosława Pomarańska, Ryszard Pomarański, Paweł Dębowski

Zamość. Stare Miasto

Informator Archeologiczny : badania 16, 305-307

1982

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zasięgi przyległych do niego działek gospodarczych. Całość ma formę fortu-reduty /wymiary około 140 x 150 m/ o narysie umocnień kleszczowych zamkniętych od południa dwoma bastionami z prostą kurtyną między nimi. Wewnątrz, mniej więcej pośrodku, znajduje się nasyp ziemny o średnicy około 40 m, wysokości od 1 do 1,5 m, w formie nieregularnego kolistego kopca zniszczonego licznymi, różnej głębokości wkopami.

Badaniami objęto północno-wschodnią partię obiektu, gdzie zlokalizowano osiem wykopów badawczych o łącznej powierzchni 84 m². Podczas badań uzyskano następujące ustalenia:

- 1/ nasyp kopca tworzy silnie przemieszane gruzowisko kamienno-ceglane zalegające bezpośrednio nad cienką warstwą humusową podłoża. W gruzie wystąpiły na różnych głębokościach przedmioty współczesne i jeden typ kafli piecowych charakterystycznych dla końca XVI wieku i pierwszej połowy XVII wieku;
- 2/ cały przebadany teren, jak i powierzchnia kopca nie wykazują śladów trwałego użytkowania. Brak jest zarówno warstwy osadniczej, ceramiki naczyniowej, odpadków pożywienia - kości zwierzęcych. Znaleziono natomiast fragment kuli armatniej i kulkę ołowianą muszkietu /?/;
- 3/ wał tworzący narys umocnień kleszczowych, stosowanych od XIX wieku, kryje wewnątrz mur kamienno-ceglany szerokości około 1,3 m;
- 4/ wymiary cegły z gruzowiska, tworzącego nasyp kopca, zbliżone są do wymiarów cegły XVI-wiecznej i nie wykazują związku z wymiarami cegły użytej w murze umocnień. Te ostatnie mają wymiary cegły XIX-wiecznej;
- 5/ brak jest elementów starszych niż schyłek XVI wieku;
- 6/ być może reduta, której zachowany do dziś narys pojawia się na planach twierdzy Zamość od 1813 roku, zawiera w południowej partii elementy starszego obiektu, widocznego na planie z 1809 roku i nazwanego tam "starym zamkiem".

Dokumentacja i zabytki znajdują się w Zakładzie Archeologii UMCS.

Badania będą prawdopodobnie kontynuowane.

ZAMOŚĆ
Stare Miasto

PP Pracownie Konserwacji
Zabytków
Pracownia Archeologiczno-
Konservatorska
Oddział w Zamościu

Badania prowadzili mgr mgr Mirosława i Ryszard Pomarańscy pod kierownictwem mgr Pawła Dębowskiego /autor sprawozdania/. Finansowała Wojewódzka Dyrekcja Inwestycji w Zamościu. Piąty sezon badań /wliczając badania w latach 1977-80/. Miasto nowożytnie /koniec XVI-XIX w./.

Tegoroczne badania koncentrowały się na wybranych elementach fortyfikacji bastionowych oraz na nadzorach prowadzonych w obrębie zespołu staromiejskiego.

Najistotniejszym odkryciem było odsłonięcie XVI-wiecznego wału ziemnego, na zachód od poterny w kurtynie 4-5. Odkrycie to potwierdza tezę, iż w początkach istnienia twierdzy, broniły Zamościa jedynie umocnienia ziemne; dopiero w latach 90-tych XVI wieku zostały one oskarpowane od zewnątrz murem kurtynowym.

Badania prowadzone na przedpolu Bramy Lubelskiej Starej miały na celu ujawnienie zabudowy przedpoła i odsłonięcie poziomów użytkowych. Odsłonięto mur zamykający linię Carnota domknięciem prostopadłym do muru kurtynowego 4-5, osłaniający komunikację pomiędzy kolejnymi liniami obrony. Odsłonięto poziomy związane z budową i użytkowaniem kojca na przedpolu Bramy Lubelskiej Starej, a także sposób posadowienia muru Carnota, który na tym odcinku był na kanale, stanowiąc jednocześnie opłaszczenie tego kanału od strony zewnętrznej w stosunku do miasta.

Na przedpolu Bramy Lubelskiej Nowej kontynuowano badania prowadzone w latach ubiegłych. Uzyskano profil ukształtowania fosi suchej i mokrej na przedpolu bramy, poziom użytkowy związany z murem Carnota, wyznaczony przez bruk kamienny. Odsłonięto pełny narys kojca, zbliżony do trapezu o wymiarach: dłuższy bok 14,7 m, krótszy 12 m, szerokość 8 m. Północną ścianę kojca stanowił oddalony od kurtyny o około 19 m mur Carnota z wnękami strzelniczymi. W 1835 roku podczas ostatnich prac fortyfikacyjnych prowadzonych na przedpolu zbudowano kojec wykorzystując przy tym istniejący mur Carnota. We wnętrzu kojca znajdował się sklepiony przepust fosi mokrej zamykany zasuwami, dostawiony do wcześniejszej podpory pod filar mostu. Podpora pod filary mostu stanowiła zamkniętą całość, starannie opracowaną /rolka z cegły wieńcząca mur i płyty piaskowca na narożnikach muru/.

W trzech przekopach przez fosę przy barakach i czole Bastionu VII uzyskano rzędne pierwotnego ukształtowania terenu oraz profile fosi suchej i mokrej. Odsłonięto w nich mur Carnota zaopatrzony we wnęki strzelnicze. Fosa mokra umiejscowiona była na tym odcinku bezpośrednio za murem Carnota, który stanowił jej oskarpowanie. Prace prowa-

dzone w fosie stanowią element szerszego programu badań dzieł obronnych zewnętrznych w stosunku do miasta. Temu samemu celowi służyły wykopy założone w fosie przy "Furcie Wodnej" w kurtynie 1-2.

Nadzory archeologiczne prowadzono w piwnicach kamienicy przy ulicy Pereca 20, wykonano pełną dokumentację wykopu. Zarejestrowane profile uzupełnią dane o poziomach użytkowych i budowlanych poszczególnych bloków, a także o XVI-wiecznej konfiguracji terenu, na którym zlokalizowano Zamość.

Badania i nadzory archeologiczne będą kontynuowane.